

Milyen a jó társadalom, állam?
– társadalomfilozófiai, politikai
filozófiai gondolatok

Platón az ideális államról

Platón: Állam című műve.

Fő tárgya az igazságosság.

Az egyéni és a közösségi szempont összekapcsolása. Mit jelent a közösség számára illetve az egyén számára igazságosnak lenni? Az igazságos állam, az igazságos egyén az erények minden más fajtájának a birtokában van.

4 kardinális erény: igazságosság, bölcsesség, bátorság, mértékletesség.

- Az emberi lélek 3 részből áll:
 1. Gondolkodói lélekrész
 2. Indulatos lélekrész
 3. Vágyakozó lélekrész
- Ezekhez a lélekrészekhez kapcsolódnak az erények. Ha a lélekrészek harmóniában vannak egymással és az egyént jellemzi a bölcsesség, a bátorság, a mértékletesség, akkor az egyén igazságos lesz.
- Az ideális állam is felfogható lélekként, ezért **3 részre kell tagolni**, a társadalmi, állami rétegek egy-egy lélekrésszel rendelkeznek és mindegyiknek megvan a maga sajátos erénye.

1. rend: **a vezetők rendje**. A filozófusoknak kell vezetnie az államot, ők a **gondolkodó lélekrészt** testesítik meg az államban, **speciális erényük a bölcsesség.**

2. rend: **a katonák, az örök rendje** – indulatos **lélekrész** – **bátorság.**

3. rend: **a termelő rend:** földműves, kézműves kereskedő réteg – **vágyakozó lélekrész** – **mértékletesség.**

Ha az egyes lélekrészek harmóniában vannak egymással, **minden társadalmi réteg azt teszi ami a feladata, akkor megvalósul** az államban a 4. erény: **az igazságosság.**

Arisztotelész az ideális államról

- Arisztotelész három ideálról ír ebben vonatkozásban Politika című művében.
1. Az abszolút ideál egy olyan királyság, amelyet egy kiemelkedő erényű uralkodó vezet.
 - Arisztotelész: az állatoknak és az isteneknek nem kell államban élniük, ez csak az ember számára szükséges. Ha születne egy királyságra alkalmas népben egy olyan férfiú, akinek a képességei messze felette állnak a többi emberének, őt már nem is tekinthetnénk az állam részének.
 - Az ilyen férfiúra istenként kellene tekinteni, nem a számára kell törvényt adni: ő adja a törvényt, ő maga a törvény.

- Ez inkább csak **elméleti lehetőség**. Arisztotelész ezeket a gondolatokat még Platón hatása alatt írta, ez az ideális király emlékeztet Platón filozófus-királyára.

2. Relatív ideál. Az átlagos emberekből álló poliszok számára relatív a legjobb kormányforma a politeia.

- Ez vegyes kormányforma: a demokráciából és az oligarchiából vegyített kormányforma, a közép uralma.
- A demokrácia a mennyiséges egyenlőség elvén alapul. „**A hasonló eseteket kezeld hasonlóan!**”. Akik valamilyen tekintetben egyenlőnek minősülnek, azok minden tekintetben egyenlők.
- Az oligarchia az arányos egyenlőség elvén alapul. „**A különböző eseteket kezeld különbözően!**”. Akik valamilyen tekintetben egyenlőtlenek, azokat minden tekintetben egyenlőtlennek kell tekinteni.

- Mind a demokráciának, mind az oligarchiának több típusa van.

- Demokrácia típusai.

Mindenki részt vesz a döntésekben. De a népgyűlések tartására kevés idő jut. Inkább a szokásjog érvényesül.

Másik: mindenki viselhet tisztséget, de ténylegesen csak **azok viselhetnek, akinek erre van ideje.**

A legrosszabb: ha a **tömeg díjat kap a politikai részvételért.** Ekkor a népet demagógok fogják vezetni.

- Oligarchia típusai:

Van olyan típus, ahol a hivatalok elnyerése **vagyonbecsléstől (censustól) függ,** a szegények nem részesülhetnek a politikai jogokból.

Más típusban a census mértékét teljesítő osztályok tagjai **maguk közül választják** a tisztségviselőket.

Romlottabb: ha az **atyát a fiú követi** a hivatalban.

- **A politeia a demokrácia és az oligarchia „vegyülete”.**
- Az oligarchiában a gazdagoknak büntetést kell fizetniük, ha kivonják magukat a bíraskodási kötelezettség alól, a szegényeknek nem jár semmiféle kárpótlás a kiesett munkaidőért. A demokráciában: a gazdagoknak nem jár büntetés, de a szegényeknek kárpótlás jár. **Politeia: mind a kárpótlást, mind a büntetést alkalmazzák.**
- Ha censust állapítanak meg, akkor ez **mérsékelt cenzus** lesz.
- A politeia: a **közép fogalmával** ragadható meg. Arisztotelész etikai gondolkodásában nagy szerepe van ennek. Az erkölcsi erény középen áll a túlzás és a hiány között. A politikában is erre kell törekedni.
- Az olyan állam működik a legjobban, amelyet **a középréteg** irányít. **A túlságosan gazdagok vagy a túlságosan szegények a két szélsőséges pólust jelentik:** ha ezek a rétegek uralkodnak, az problémákhoz vezethet. A „szolgák és a kéjurak állama keletkezik”.

3. Konkrét ideál: a körülmények bármilyen kormányformát stabillá, és ezáltal elérendővé tehetnek. Ennek a stabilitás az alapkövetelménye.

- Arisztotelész a Politika című művében egyszerre vizsgálja a ténylegesen fennálló alkotmányokat és keresi az ideális államot.
- Mindkét szemlélet fontos. Hátterében az **aktualitás-potencialitás tana** áll.
- A túlzó utópizmussal szemben: az ideális formák csak potenciálisan vannak jelen az államban. A csak leíró politikatudománnyal szemben: fontos a tökéletesebb megoldások keresése.

Keresztény gondolkodók az államról, a törvényekről

Szent Ágoston

- Nagy hatással volt rá Platón, továbbá Cicero.
- **Az Isten államáról (De Civitate Dei), A szabad akaratról.**
- Az ember természettől fogva társas lény, tökéletességét csak embertársaival való társulással és a velük való politikai közösség kialakításával nyeri el.
- Az erény, amely a polgárt, mint polgárt jellemzi, az **igazságosság**. Ez civil társadalom sarkköve.

- Azonban a létező államokat az igazságosság csak ritkán jellemzi.
- Cicero meghatározása az államról: olyan emberi gyülekezet, amelyet a jog közös elismerése és az érdekközösség tart össze. A jogot inkább igazságossággal, mint törvénnyel magyarázza.
- Szt. Ágoston ezt módosítja: a meglévő államok (városok) racionális lények olyan közösségei, amelyeket nem a jog közös elismerése, hanem szeretetük tárgyára vonatkozó közös megegyezés tart össze, tekintet nélkül e szeretet minőségére, illetve tárgyának jószágára vagy rosszóságára.

- Szt. Ágoston különbséget tesz az örökkévaló törvény és a világi vagy emberi törvény között.
- **Örökkévaló törvény**: az igazságosság legfőbb mintája. **Azonos az Isteni akarattal vagy bölcsességgel**. Ez az igazságosság és a becsületesség egyetlen forrása, ebből ered minden, amely más törvényekben igazságos vagy jó. Ezt a törvényt **Isten véste az emberi elmébe,** **mindenki képes arra, hogy megismerje,** az ember mindig engedelmességgel tartozik neki. Ez alapján részesülnek jutalomban a jók és büntetésben a gonoszok.

- **Világi vagy emberi törvény: a közjó érdekében hozták és szükségszerűen igazságos.** Az a törvény, amely nem igazságos, nem tekinthető törvénynek.

Ez igazágtalanság nélkül változhat az idő és a hely körülményeinek megfelelően. Egy világi törvény különbözhet más világi törvényektől.

Pl. egy olyan városban, amelynek polgárai erényesek, igazságos az olyan törvény, amely elrendeli, hogy a nép szabadon válassza meg a város elöljáróit.

Egy romlott városban viszont igazságos az a törvény, amely kiköti, hogy csak erényes férfit lehet hivatalba kinevezni.

- Szt. Ágoston szerint, azon túl, hogy valaki valamely ténylegesen létező állam tagja, alapvetően két állam valamelyikébe tartozik: Isten államába és a (tágabb értelemben vett) „Világi” államba: a köztük lévő különbség megfelel az erény és a bűn különbségének.
- Az előbbibe azok tartoznak, akik erényesek, istenfélők, az utóbbiba az önző, kicsapongó, bűnös emberek.
- **Isten állama nem azonos az egyházzal**: itt a **cselekedetek döntőek**, így nem mindenki tagja Isten államának, aki tagja a keresztény egyháznak. Illetve olyanok is beletartozhatnak, akik nem vallják a keresztény hitet, mégis az erényeknek megfelelően élnek.

Aquinói Szent Tamás

- 13. századi nagy keresztény gondolkodó: **Arisztotelész volt rá hatással** a politikai filozófiájában is. Kommentárt írt Arisztotelész Politika c. művéhez.
- Az ókori filozófus hatását mutatja Szt. Tamás **De regno** c. műve is.
- Az ember természete szerint társadalmi és politikai lény, szükségszerű, hogy közösségben él.
- **Melyik az ember számára a legmegfelelőbb társadalmi, politikai forma?** Meg kell nézni, hogy milyen célt kell a politikának szolgálni, és melyik politikai forma a legalkalmasabb ehhez.
- **A legfőbb politikai cél a béke. Ezt legjobban a királyság szolgálja, mint államforma.**

- A természet Istent utánozza, az embernek pedig a természetet kell követnie, így valójában Istent utánozza. **A politikai rend modelljeit a természetből kell kiolvasnunk. Ez a politikai naturalizmus.** A társadalmi rendet az ember természetes hajlamainak sajátosságaival indokolják.
- Uralkodni Szt. Tamás szerint annyit jelent, mint valamit önnön céljához elvezetni. **Az uralkodó feladata, hogy elvezessen az emberi értelemben vett jó életre.**

Az uralkodó feladata, hogy **a négy fő erény** (igazságosság, bátorság, bölcsesség, mértékletesség) **gyakorlásának lehetőségét biztosítsa alattvalói számára.** Az embert a **természetes céljának elérésében kell segítenie** az uralkodónak.

- Az embernek azonban van egy természetfeletti, teológiai célja is: az, hogy eljusson az örök boldogságba.
- Amíg a természetes cél elérését a világi hatalmak segítik, addig **a természetfeletti célhoz az egyház segíti az embereket.**
- Mivel a természetfeletti cél fontosabb a természetes célnál, ezért Szt. Tamás azt hangsúlyozza, hogy a politikai rend alárendeltje a teológiai rendnek, a királyok a pápának.

Újkori természetjogi-társadalmi szerződés elméletek

- Ezek természetjogi alapúak.
 - A szerzők **két állapotot** írnak le
 - Természeti állapot
 - Polgári, politikai állapot: az állam
- A természeti állapotban lévő személyek egy társadalmi szerződést kötnek egymással: ezzel hozzák létre az államot.
- Az egyes szerzők különbözőképpen írják le a természeti állapotot és a társadalmi szerződés tartalmát.

I. John Locke (1632-1704) elmélete

- Értekezés a polgári kormányzatról c. könyv.
- A természeti állapot a szabadság és az egyenlőség állapota.
- A természeti állapotot a természeti törvény korlátozza, amely mindenkit kötelez: ez a törvény az ész.
- Tehát az észnek megfelelően kell cselekedni. Mivel ezt a törvényt mindenki megismerheti, mindenki végrehajtója is a törvénynek: pl. mindenkit megillet a büntetés joga: bárki megtorolhat egy bűnös cselekedetet.

- Problémák jelentkeznek amikor megjelenik a **tulajdon**. A tulajdon biztonsága nem biztosított. Az emberek sokszor **önkéntesen értelmezik a törvényt**.
- Tulajdonuk megvédése érdekében az emberek **társadalmi szerződést** kötnek egymással, ezzel létrehozzák a polgári társadalmat, az államot.
- Az emberek a szerződésben **lemondanak két hatalmukról**:
 1. Lemondanak arról, hogy **közvetlenül a természeti törvény, tehát az ész alapján cselekedjenek**.
 2. Lemondanak **végrehajtó, büntető hatalmukról**.
Cserébe: **biztonságot, kiszámítható viszonyokat kapnak**.

- A polgári társadalomban, az államban három hatalmi ág jön létre:
 - **Törvényhozó hatalom**: feladata, hogy a természeti tv. alapján hozza létre az állami törvényeket.
 - **Végrehajtó hatalom**: törvények végrehajtása.
 - **Külpolitikai hatalom**: A külkapcsolatok alakítása, döntés háború és béke kérdésében.

II. Thomas Hobbes (1588-1679) elmélete

- Leviatán c. könyv.
- A természeti állapot: „mindenki harca mindenki ellen” Ebben az állapotban a természetjog (ius naturale) érvényesül: önfenntartáshoz való jog: mindent megtehet az egyén, amit saját életének megoltalmazása érdekében jónak lát.
- A természeti állapot a bizonytalanság világa: ezért az egyének társadalmi szerződéssel létrehozzák az államot: ennek keretében minden hatalmat egyetlen személyre vagy egyetlen gyülekezetre ruháznak.

- Az államban a **természeti törvények** (lex naturalis) érvényesülnek: az uralkodó feladata ezek biztosítása.
- **11 természeti törvény van.** Pl.: **békére törekvés, a megkötött megállapodásokat teljesíteni kell, a méltányosság törvénye.** Ezek az állam biztonságát szolgálják.
- Ha az uralkodó nem biztosítja a természeti törvények érvényesülését, akkor fel lehet lépni ellene: ki lehet kényszeríteni ezeket.

III. Jean-Jacques Rousseau (1712-1778) elmélete

- A társadalmi szerződésről, avagy a politikai jog elvei c. könyv.
- Szakít Hobbes és Locke nézeteivel. Ezek elméletében közös: az emberi természet örök és változatlan adottság, ennek megfelelően kell kialakítani a társadalmi állapotot.
- Rousseau: a társadalmi állapot gyökeresen megváltoztatja az ember eredeti természeti tulajdonságait.

- A természeti állapot: erkölcs előtti állapot: itt az emberek, akiket szabadság jellemez, nem ismernek morális törvényeket, nem lehet sem jónak, sem rossznak tekinteni őket.
- Két lehetőség áll az ember, mint természeti ösztönlény előtt:
 1. Kialakul a mindenki harca mindenki ellen állapota.
 2. Társadalmi szerződéssel létrehozzák a polgári állapotot. A természeti szabadságot felváltja a polgári szabadság.
- A természeti állapotból a polgári társadalomba való átmenet megváltoztatja az embert: az igazságosságot teszi az ösztön helyére és a cselekedeteknek morális tartalmat ad.

- A társadalmi szerződés lényege: minden személy valamennyi képességével együtt az általános akarat irányítása alatt egyesül.
- Az államban tehát az általános akarat jelenti a legfőbb hatalmat.
- Az általános akarat fejezi ki a közjót, de ez nem egyenlő mindenki akaratával.
- Ha az egyén magánvéleménye szembe kerül az általános akarattal, akkor az egyént „kényszeríteni kell a szabadságra”.

- A **főhatalom** az **általános akarat gyakorlása**. Az egyén részese a főhatalomnak ugyanakkor alávetettje is.
- A polgárok és a főhatalom közé iktatott közvetítő testület a **kormányzat**.
- A kormányzat lehet **demokrácia** (a főhatalom **az egész népre** ruházza a kormányzás terhét), ez kis államoknál megfelelő.
- A kormányzat lehet **arisztokrácia**: **kisebb csoport** kormányozza az államot. Közepes államoknál megfelelő kormányzati forma.
- A kormányzat lehet **monarchia**: **egyetlen elöljáró** kormányoz. Nagy államok.
- Minden kormányzati forma esetében az általános akaratnak megfelelően kell kormányozni.

- Rousseau elméletében a népszuverenitás elve fogalmazódik meg. Demokratikus alkotmányok: a hatalom letéteményese a nép, hatalmát közvetlenül (választás, népszavazás) ill. közvetve (képviselői útján gyakorolja).

Nagy kulturális változások a 18. és 19. században. Az ipari forradalom következményei. Marx elmélete. A békekorszak vége.

Marx elmélete az elidegenedésről, kizsákmányolásról, forradalomról

- Korábban már volt szó Karl Marx (1818- 1883) gondolatairól, az anyagi, gazdasági alap és ideológiai felépítmény viszonyáról (az utóbbi az előbbitől függ, annak a visszatükröződése).
- Az anyagi-gazdasági alap eltorzult, osztályellentétek: ezek abból adódnak, hogy a termelési eszközök **magántulajdonban** vannak.
- A termelési viszonyok kezdetben megfelelnek a termelőerők adott állapotának. A termelőerők (munkaeszközök, gépek) fejlődésével ellentmondásba kerülnek a változatlan termelési viszonyokkal. Ellentmondás: pl. iparosodás- feudális termelési viszonyok.

- Az ellentmondások **forradalmakhoz** vezetnek. Az anyagi alap megváltoztatásával átalakul a szellemi felépítmény.
- A forradalmak során az addig elnyomott, **történelmileg haladó osztály elsöpörte a meghaladott uralkodó osztályt**, magához ragadta a hatalmat. Így jött létre:
 - **A rabszolgotartó társadalomból a feudális társadalom.**
 - **A feudális társadalomból a polgári társadalom.**
- **Az anyagi-gazdasági alap rendkívül torzzá válik a polgári, tőkés társadalomban.**

- **A munka** Marx szerint az **ember önteremtő aktusa**: az ember a munka révén jut el emberi meghatározottságához.
- A tőkés társadalomban **az ember nem élhet lényegének megfelelően.**
- **Áruvá teszi az embert.** A termelőeszközök a tőkés tulajdonában vannak, a proletariátus tagjainak nincs termelőeszköze, **rá vannak utalva, hogy eladják munkaerejüket.**
Eldologiasodás.
- Korabeli viszonyok: gyakran éhbérért, borzalmas körülmények között dolgozó munkások, 12-15 órás munkaidő. Marx a gyufagyártásról írja (A tőke I.): „Dante úgy találná, hogy ez az ipar túltesz legszörnyűbb pokol-elképzelésein is.”
- **Kizsákmányolás, elidegenedés.**

- A tőkés **kizsákmányolja** a munkást: a munkás meg nem fizetett munkája által értéktöbbletkez jut.
- Az értéktöbblet csak a munkaerő megvásárlására fordított tőkéből származhat. A munkás munkaidejének egy részében, **az ún. szükséges munkaidejében megtermeli saját árujának (munkaerejének) ellenértékét**, munkaidejének többi részében, az **ún. többletmunkaidőben értéktöbbletet termel a tőkés számára.**
- A kettő hányadosát Marx a **kizsákmányolás fokának nevezi.**

Marx korai írásaiban (**Gazdasági-filozófiai kéziratok 1844-ből**) az elidegenedés négy vonatkozását különbözteti meg.

1. A munkásnak a **munka termékéhez mint idegen** és fölötte hatalommal bíró **tárgyhoz való viszonya**. Elidegenül munkája tárgyától.
2. A munka elidegenülésének következő vonatkozása a munkának a **termelés aktusához való viszonya a munkán belül**. Ez a viszony a munkásnak saját tevékenységéhez, mint valami idegen, nem hozzá tartozóhoz való viszonya. Elidegenül a munkafolyamattól.
3. Az emberi lényegtől való elidegenülés. A tőkés társadalom elidegeníti az embertől a saját testét, valamint a rajta kívüli természetet, továbbá szellemi lényegét, emberi lényegét.
4. Az embernek a másik embertől való elidegenülése.

- A tőkés rend **megfosztja emberi mivoltától** a proletariátus tagjait.
- **A proletariátus az egész fejlődés utolsó osztálya.** A termelőerők további fejlődésével a munkásosztály **fokozatosan emancipálódik**, ráébred emberhez méltatlan helyzetére.
- Marx szerint a proletariátus **egy végső forradalomban elsöpri a tőkés rendet** és megteremti **az osztály nélküli társadalmat.**
- A termelési viszonyok ezután irányíthatókká válnak, **megszűnik a magántulajon, és ezáltal a kizsákmányolás és az elidegenedés.**
- Marx: „A filozófusok a világot csak különbözőképpen *értelmezték*, de a feladat az, hogy *megváltoztassuk*” (Tézisek Feuerbachról c. mű). A **filozófiának gyakorlativá**, az ésszerűnek valóságossá **kell válnia**. Filozófia alapvető feladata: a forradalmi érzület kialakítása.

Az önszabályozó piacgazdaság eszméje és következményei

- Polányi Károly (1886-1964) közgazdász a 18. századi ipari forradalomról és hatásairól írva rámutat: a gépi termelés kialakulása óriási felfordulással és szenvedéssel járt együtt, szétszaggatta a társadalom szöveteit, mert nyersanyag és munkaerő szükséglete feltételezi a társadalom természeti és emberi szubsztanciájának átalakítását áruvá.
- A piaci mechanizmust egyfajta „ördögi malom”-ként írja le Polányi, amely a kulturális intézmények védőhálója nélkül szétzilálja a társadalmat.

- 19. század. A középosztály nyugaton kérlelhetetlenül képviselte a **laissez faire politikát** (mert csak ez vezethet el a legtöbb ember legnagyobb boldogságához).
- E szerint a munkaerőnek a piacon kell megtalálnia az árát, a javaknak szabadon kell áramolniuk az országok között, a pénz létrehozását egy automatikus mechanizmusnak kell alárendelni (bevezették az aranystandardot).
- Ugyanakkor **a „liberális krédó” mindhárom fő eleme problémákhoz vezetett**, mivel a kompetitív munkaerőpiac az embert, a nemzetközi szabadkereskedelem a mezőgazdaságot, az aranystandard pedig a termelőszervezeteket veszélyeztette. Ennek **ellenhatásaként egy társadalmi önvédő mechanizmus** indult be nemcsak Angliában, hanem más országokban is a 1870-es évektől kezdve.

- A társadalmi ellenmozgás a munkaerő védelmében a **munkásszervezetek és a szociális törvények**, a föld védelmében a **gabonavámok**, pénz vonatkozásában pedig a **nemzeti valuták** létrejöttét eredményezte.
- A hatalmi egyensúlyi rendszerre, a liberális államra, a nemzetközi aranystandardra és az önszabályzó piacra épülő „19. századi civilizáció” a **bomlasztó gazdasági és politikai folyamatok miatt összeomlott.**
- I. világháború. 1929-es gazdasági válság. Az önszabályzó piac eszménye tarthatatlan.
- Morális, társadalmi válság is jelen van a 19. században. Kulturális „bombák”. Darwin, Freud. Az ember állati eredete. Az ember irracionális vonásai, tudattalan. A kultúra betegítő hatásai.

- Új társadalmi modellek a 20. században
- Egy jobb, igazságosabb társadalom létrehozásának vágya. Kommunizmus.
- Rendteremtés és nemzeti dicsőség. Fasizmus, nácizmus.
- Ezek a társadalmi változások borzalmas következményeket vontak maguk után.
- Totális diktatúrák, II. világháború: a civilizáció barbárságba fordulása.

A hidegháború. A nyugati társadalmak ellentmondásai. Rawls nagy hatású igazságosságelmélete.

- II. Világháború után: **Hidegháború**: a nyugati világ és a kommunista országok szembenállása. Nyílt összeütközés nem történt. Küzdelmek a perifériákon. Pl. Vietnámi háború.
- **A II. világháború után Nyugaton megszilárdul a demokrácia**, de ezek is tele vannak ellentmondásokkal:

- **Jóléti társadalmak** (magas életszínvonal) ↔ **„egydimenziós” társadalom** (mindenki „ugyanúgy” él és gondolkodik, anyagi javak hajszolása, fogyasztói társadalom).
- **Emberi jogok** (ENSZ, Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, 1948) ↔ **diszkrimináció** (feketék, nők, homoszexuálisok hátrányos megkülönböztetése a nyugati társadalmakban is). Diszkrimináció ellenes küzdelem az 50-es évektől.
- **A gazdasági élet szabályok közé szorítása** ↔ **neoliberalizmus**
Az önszabályzó piacgazdaság eszméjét a 19. századi formájában senki nem vallja, de a 1970-es évektől nagy szerepe lesz a neoliberalizmus gondolatának, mi szerint a lehető legszabadabbá kell tenni a piaci versenyt.

- **John Rawls** amerikai filozófus 1971-ben megjelent **Az igazságosság elmélete** című munkája nagy visszhangot váltott ki a politikai filozófia művelői körében.
- A klasszikus **szerződéselméleti** felfogásokat gondolja újra.
- A méltányosságként felfogott igazságosság a **modern alkotmányos demokrácia** „**alapszerkezetére**” vonatkozik.

Alapszerkezeten egy ilyen társadalom **főbb politikai, társadalmi és gazdasági intézményeit** érti Rawls, valamint azt, hogyan állnak össze ezek az intézmények a társadalmi együttműködés egységes rendszerévé.

- A méltányosságként felfogott igazságosság elmélete a társadalmi szerződés tanát fogalmazza át. **A társadalmi együttműködés méltányos feltételeit az együttműködés résztvevői fogadják el, azaz a szabad és egyenlő személyek.**
- Megállapodásuk azonban **csak megfelelő körülmények között** születhet meg.
- **Feltételeznünk kell egy eredeti helyzetet, ahol bizonyos feltételek érvényesülnek.**
- Az eredeti helyzet **ábrázolási fogás**. El kell képzelnünk, hogy ha szabad és egyenlő személyek bizonyos feltételek között lennének, milyen igazságossági elveket választanának.

- Mik a fontosabb feltételek?
- A felek a „tudatlanság fátyla” alatt hozzák döntésüket. Ez azt jelenti, hogy feltesszük, a felek nem ismernek bizonyos fajta tényeket. Senki sem tudhatja, hogy mi a helye a társadalomban: mi az osztályhelyzete vagy a társadalmi rangja, senki sem tudhatja, hogy mennyire volt szerencsés olyan természeti adottságok és képességek elosztásakor mint az intelligencia, vagy a testi erő. A felek nem ismerik továbbá ésszerű életcéljaik részleteit.
- A felek azt viszont tudják, hogy társadalmuk alá van vetve az igazságosság követelményének, és ismerik az emberi társadalomra vonatkozó általános tényeket. Ésszerűen gondolkodnak.
- A felek ismerik továbbá az elsődleges javak listáját és tudják, hogy jobb nekik, ha minél többel rendelkeznek ezekből.

- Az elsődleges javak minden lehetséges célrendszer megvalósításának (tehát bármi is legyen az ember célja) szükséges feltételét adják.
- Egy részük a természettől adott, mint pl. testi erő és az intelligencia.
- Más részüket a társadalomtól „kapjuk”: ezek a jogok és szabadságok, az esélyek és képességek, a jövedelem és a vagyon, illetve az önbecsülés társadalmi alapjai.
- Az elsődleges javakra mindenkinek szüksége van és mindenkinek jobb, ha több jut neki, mintha kevesebb, bármiben álljanak is valamely egyén.
- Az igazságossági elvek a társadalmi értelemben vett elsődleges javak elosztására vonatkoznak.

- Mindezen körülmények között a felek az „egyenlőség pozíciójából” **a következő elveket választják a legjobb igazságossági elveknek.**

1. Minden személynek egyenlő joga van a másokéval összeegyeztethető legkiterjedtebb alapvető szabadságra (az alapvető jogokkal és kötelezettségekkel mindenki egyenlően van felruházva).

2. A társadalmi és gazdasági egyenlőtlenségeknek úgy kell alakulniuk,

a) hogy okkal várhassuk, hogy mindenki számára előnyösek, a lehető legnagyobb mértékben szolgálniuk kell a társadalom leghátrányosabb helyzetben lévő tagjainak javát,

b) illetve olyan hivatalokhoz és pozíciókhoz kell kötődniük, amelyek mindenki számára nyitva állnak, a méltányos esélyegyenlőség feltételei mellett.

- Az elsődleges társadalmi javak közül **a szabadság elosztására vonatkozik az első elv**, a második elv két összetevője az ún. **különbözeti-elv** és az ún. **fair esélyegyenlőség elve** a további elsődleges társadalmi javak megosztására vonatkozik.
- **Az első részelv a vagyon és a jövedelmek elosztásával, a második részelv pedig az esélyek elosztásával kapcsolatos** (az önbecsülés társadalmi alapjai vonatkozásában Rawls nem ír le külön formális elvet).
- **A különbözeti-elv** megengedi a társadalmi-gazdasági egyenlőtlenségeket, de ezek csak akkor felelnek meg az igazságosság követelményének, ha az egyenlőtlenségek a társadalom leghátrányosabb helyzetű tagjai számára is előnyt biztosítanak.
- **A fair esélyegyenlőség elve** azt fejezi ki, hogy ha két ember hasonlóan motivált és rátermett, ugyanolyan adottságokkal és képességekkel rendelkezik, akkor nagyjából egyenlő esélyekkel kell rendelkezniük a sikeres teljesítményre és a kulturálódásra, függetlenül attól, hogy melyik jövedelmi osztályba születtek bele.

A határok leomlása. A globalizáció jelensége

- 20. század vége: a kommunista blokk felbomlása, rendszerváltozások, a Szovjetunió összeomlása. A határok nélküli világ.
- Fukuyama: a **„történelem vége”** gondolata. Az alternatív társadalmi berendezkedések megbuktak, egyedül a liberális demokrácia a járható út. Ilyen értelemben van vége a történelemnek.
- Sok kritikát kapott gondolat. Később maga Fukuyama is úgy vélte, hogy a történelem nem érhet véget addig, amíg a tudomány képes új eredményeket produkálni (itt különösen az új biotechnológiai lehetőségekre utal).

- **Globalizáció.** Gazdasági, politikai, technológiai, kulturális vonatkozások.
- A **globalizációnak** számos meghatározása létezik.
- Vannak **mono-kauzális megközelítések: egy meghatározó okra** vezetnek vissza a globalizációt, gazdasági *vagy* politikai *vagy* technológiai változások következménye.
- **Multi-kauzális megközelítések: több tényező együttes hatásának** (gazdasági, politikai, technológiai változások) következménye.
- Mennyiben új korszak a globalizáció? Ezzel kapcsolatban is eltérő nézeteket találunk.
- **Nem egyedi jelenség,** illetve a 16. században elkezdődött történelmi változások egy újabb szakasza.
- **Egyedi jelenség a történelemben.** Ez minőségileg új korszakot jelent.

- Meghatározó szerepe van a határok leomlásának, az **új technikai lehetőségeknek** (különösen: személyi számítógép elterjedése, internet). „Információs forradalom”. A kapcsolattartás új módjai, az idő „felgyorsulása”. A „világfalu” jelensége.
- **Újkapitalizmus**. Globális kapitalizmus. A **nemzetközi vállalatok** uralma, a gazdasági hatalom koncentrációja, a spekulatív pénz „elszabadulása” jellemzi. Információgazdaság.
- **Nemzetközi politikai-gazdasági szerveződések, együttműködések** egyre nagyobb szerepe (pl. EU). Nemzetközi pénzügyi szervezetek meghatározó szerepe (IMF, Világbank, WTO).
- **Kulturális globalizáció**. A különböző kultúrák megismerésének nagyobb lehetőségei. A nyugati kulturális jelenségek meghatározó szerepe a világban (életstílus, divat, filmek, sorozatok).

- Vannak olyan problémák, amelyeket csak közösen lehet megoldani. Ulrich Beck: „**világkockázati társadalom**”. Pl. környezetvédelmi kérdések. A 20. század második felében egyre inkább tudatosul, hogy a természethez való viszonyunkat át kell alakítani. Ökológiai mozgalmak.
- Meghatározó napjainkban:
 - Transznacionális szerveződések, közösségek (politikai, gazdasági, kulturális).
 - Transznacionális problémák. Pl. drogkereskedelem, klímaváltozás, nemzetközi terrorizmus.
 - Transznacionális jelentőségű események. Pl. labdarúgó világbajnokság, amerikai választási kampány.
- Emberek, eszmék, javak térbeli és időbeli mozgásának korábbi időkben nem tapasztalható gyorsasága. Kölcsönös függőség.

- **Az állami szuverenitás gyengülése.**
 - Egyre szélesebb nemzetközi kulturális és gazdasági kapcsolatok.
 - A multinacionális cégek gyakran nagyobbak és befolyásosabbak mint a kisebb államok.
 - Az állam lemond szuverenitása egy részéről. Szupranacionális egységek (pl. EU), multilaterális egyezmények (pl. NATO), nemzetközi intézmények (pl. ENSZ, IMF, WTO).
- Meghatározó jelenség a **glokalizáció**. A globalizációs folyamatok ellenhatásaként, **a helyi, lokális kötődések megerősödnek** (régió, város, falu, helyi közösségek).

- Nemzetközi pénzügyi szervek: **demokráciadeficit**. Nagy hatalom, de nincs közvetlen ellenőrzés, nem közvetlenül választott személyek vezetik, kevés lehetőség a kontrollra.
- **Emberi jogi kockázatok**. Az egyenlőtlenségek növekedése. A gazdasági-szociális-kulturális szabadságjogok érvényesülésének problémái.
- **A globalizáció „lelkiismerete”**: nemzetközi civil szervezetek. Környezetvédelmi, globalizáció-kritikai, emberi-jogi szervezetek.

Irodalom a 11-12. órához (felhasznált és ajánlott)

Arisztotelész: *Politika* (Gondolat Kiadó, 1994)

Beck, Ulrich: *Mi a globalizáció?* (Belvedere, 2005)

Hobbes, Thomas: *Leviatán vagy az egyházi és világi állam formája és hatalma* (Kossuth Kiadó, 1999)

Locke, John: *Értekezés a polgári kormányzatról* (Gondolat, 1986)

Lukácsi Tamás: *Az ideális állam Arisztotelész Politika című művében* (<http://www.ajk.elte.hu/file/LukacsiTamas-IdealisAllam.pdf>)

Platón: Állam (In.: *Platón összes művei*, Európa, 1984)

Polányi Károly: *A nagy átalakulás. Korunk gazdasági és politikai gyökerei* (Napvilág Kiadó, 2004)

Rawls, John: *Az igazságosság elmélete* (Osiris, 1997)

Rousseau, Jean-Jacques: *A társadalmi szerződésről, avagy a politikai jog elvei* (PannonKlett Kiadó, 1997)

Strauss, Leo – Cropsey, Joseph (szerk.): *A politikai filozófia története I., II.* (Európa, 1994)

Szabó Gábor: *Szétszakadó világunk. A globalizáció emberi jogi kockázatai* (Publikon, 2010)

Vígh László: *Marx gazdasági tanai* (http://marx.tek.bke.hu/szovegek/vigh_marx.htm)